

БІОРІЗНОМАНІТТЯ ТА ЕКОЛОГІЯ ПЕРЛІВНИЦЕВИХ (MOLLUSCA: BIVALVIA: UNIONIDAE) ФАУНИ УКРАЇНИ

Мельниченко Р.К., Янович Л.М., Черномаз Т.В.

Житомирський ДПУ імені І. Франка

Перлівницеві є звичайними компонентами бентосу прісних водойм України і становлять значну частину його біомаси. Вони відіграють велику роль у прісноводних екосистемах, виконуючи функцію біологічних фільтраторів, окислюючи органічні речовини, накопичуючи радіонукліди та важкі метали.

Видовий склад малакоценозів і чисельність окремих видів перлівницевих обумовлені впливом абіотичних, біотичних і антропогенних чинників навколишнього середовища [3]. Ці молюски досить чутливі до зовнішніх впливів, тому їх можна використовувати як організми-індиктори забруднення водного середовища політантами різної природи.

Матеріалом слугували близько 6,5 тис. екз. перлівницевих, зібраних у 1996-2002 р.р. з 81 пункту збору на території восьми областей України (Житомирська, Вінницька, Рівненська, Волинська, Чернівецька, Львівська, Харківська, Полтавська) та автономної республіки Крим. Молюсків збирали вручну на глибині до 1,5 м. В місцях збору матеріалу визначали щільність поселення методом площадок, характер донних відкладів, температуру води, швидкість течії, робили проби води. Градацію абіотичних чинників прийнято згідно В.І. Жадіна [1].

Молюски роду *Batavusiana* досить вимогливі до кисневого режиму водойми. Вони зустрічаються у невеликих чистих річках з середньою або сильною течією (0,7 - м/с) і піщаним та піщано-кам'янистим дном, зрідка в ставках. Ці молюски віддають перевагу нейтрально-лужним водам, хоча добре витримують зниження рН, яке характерне для кислих вод дрібних річок Північного Полісся з болотним типом живлення [3]. Рід *Batavusiana* поширений на території України спорадично. Деякі "форми" батавузіан – *B. pana*, *B. fuscula*, *B. musiva*, *B. irenjensis*, (ВИДИ ЗГІДНО А.П. Стадниченко [4])

зустрічаються переважно на півночі України в басейні Прип'яті (річки Уж, Жерев, Уборть, Норин, дрібні притоки Тетерева), на сході – в басейні Сіверського Дінця (р. Уди) та лівих приток Дніпра (р. Псел), на заході в басейні Дністра (притоки Прута), а форма *U. stevenianus* Krynicki, 1837 - в річках Криму. Дуже рідкою формою для України (два пункти збору на р. Уж) є *B. irenjensis*, зустрічальність інших форм становить 5-12%.

Види з роду *Pseudanodonta* часто зустрічаються у водоймах разом з *Batavusiana*. Виявлені псевданодонти на мілководді річок (іноді озер) з піщано-мулистим, мулистим і піщано-кам'янистим дном (річки Уж, Уди, Південний Буг, Шацькі озера, дрібні притоки Тетерева). Ці молюски віддають перевагу річкам з чистою водою, високим вмістом кисню та середньою швидкістю течії, тобто, так само як і *Batavusiana*, представники *Pseudanodonta* – оксифільні та реофільні види. Названий рід є найбільш рідкісним і нечисленним серед перлівницевих в Україні (зустрічальність 2-5%). Він має мозаїчне поширення.

Рід *Unio* рівномірно поширений по території України. Форми *U. rostratus*, *U. pictorum*, *U. tumidus*, *U. conus* звичайні для прибережної зони рівнинних річок зі швидкістю течії 0,1–0,5 м/с. Інколи вони заселяють стоячі водойми. Це фонові види (зустрічальність 12–59%). Дуже рідкими є форми *U. limosus* і *U. r. gentilis* (зустрічальність 2 і 7 % відповідно). Всі представники роду *Unio* є евриоксибіонтами, але найбільша щільність популяцій і найбільша видова різноманітність спостерігається в річках з 77,6 – 155 %-м насиченням і абсолютним вмістом кисню 6-9 мг/л [3].

Представники роду *Anodonta* є найбільш стагнофільними видами серед перлівницевих. Молюски населяють літораль і сублітораль ставків, заплачних озер, інколи прибережну зону річок зі слабкою течією (менше 0,1 м/с). Ці тварини є евриоксибіонтами, з ухилом оксифільності, живуть у водоймах з оліготипом окислюваності і мезотипом рН [3]. Поширений рід *Anodonta* по всій території України, хоча в останні роки зустрічається порівняно рідко (зустрічальність 7-9%). Знайдений в ставках та річках басейну

Тетерева, річках Случ, Церем, Коломак, Ворскла, Псел, Уди, Шацьких озерах.

Рід *Colletopterum* також рівномірно поширений по Україні. Ці молюски евритопні, живуть у найрізноманітніших водоймах з різними гідрологічними і гідрохімічними показниками.

Представники цього роду - *C. piscinale* і *C. ponderosum* (види за А.П. Стадниченко [4]) – є найбільш звичайними фоновими "формами". Вони виявлені у всіх досліджуваних нами річкових басейнах, зустрічальність становить 46 і 26% відповідно.

Отже, серед перлівницевих найбільш уразливими і рідкісними видами в Україні, популяції яких нечисленні, зустрічаються спорадично, чутливі до чистоти води і кількості кухні, є всі форми родів *Batavusiana* і *Pseudanodonta*. Дещо більшою зустрічальністю характеризується *Anodonta cygnea*, хоча останнім часом цей вид також заслуговує статусу рідкісного [2, 5]. Інші види родини перлівницевих в Україні досить звичайні і численні, без загрози зникнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жадин В.И. Моллюски пресных и солоноватых вод СССР. - М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1952. – 376 с.
2. Корнюшин А.В. О видовом составе пресноводных двустворчатых моллюсков Украины и стратегии их охраны // Вестник зоологии. - 2002. - Т. 36. - С. 9 - 23.
3. Мельниченко Р.К., Янович Л.М. Вплив чинників середовища на формування малакоценозів // Вісник ДАУ. - 2000. - №1. - С. 234 - 239.
4. Стадниченко А.П. Фауна України: В 40-ат. Т.29. Вип. 9. Перлівниці. Кулькові. - К.: Наук, думка, 1984. - 384 с.
5. Korniuschin A.V., Janovich L.N., Melnichenko R.K. Artenliste der Süßwassermuscheln der Ukraine. Mit Bemerkungen über taxonomischen Status, Verbreitung und Gefhrdungskategorien einiger Arten und Formen / ConchBooks (Collectanea Malacologia, Festschrift für G. Falkner): Friedrich-Held-Gesellschaft, 2002. – S. 463 – 478.

CT 157 - 159